

Asia: VN/8329/2023

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kotoutumisen edistämisestä annetun lain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Kotoutumislain korvaukset (61-62 §)

Laskennallisten korvausten korvausajan lyhentäminen heikentää olennaisesti mahdollisuuksia edistää kotoutumista. Kotoutumisen mahdollisimman kattavien palveluiden saatavuuden merkitys korostuu erityisesti maahanmuuton alkuvaiheessa, mutta on merkittävä koko onnistuneen kotoutumisprosessin kannalta. Korvausajan lyhentäminen tulee vaikuttamaan palveluiden järjestämiseen niitä heikentävästi ja huomattavana riskinä on, että kunnat ja hyvinvointialueet tinkivät jatkossa paitsi kotoutumispalveluiden määrästä myös laadusta. Vahvalla alkuvaiheen ohjauksella, neuvonnalla ja tuella sekä riittävän pitkällä ja laadukkailla palvelutarpeiden mukaisilla kotoutumisprosesseilla voidaan välttää kotoutumisajan jälkeisten palveluiden tarve ja edistää tosiasiallisesti onnistunutta ja vaikuttavaa kotoutumista. On huomioitavaa, että ennaltaehkäisevät sosiaalipalvelut ovat sekä yksilön että kustannusvaikutusten kannalta kannattavampia kuin raskaammat sosiaalihuollon palvelut tilanteissa, joissa kotoutumisprosessi jää kesken kotoutumisajan lyhentämisen takia.

Kotoutumisajan lyhentäminen merkitsee sitä, että lyhyemmässä ajassa on saatava aikaan enemmän. Tämä vaatii paljon palvelujärjestelmältä, resursseilta ja eri virastojen yhteistyöltä. Jo tällä hetkellä kotoutumisprosessin käynnistämistä haastaa maahan muuttaneiden rekisteröinti DVV:llä, joka vie useita kuukausia. Tämän vuoksi alkuvaiheen asioinnit viivästyvät (henkilökortin hankkiminen, pankkitilien avaaminen, Suomen sosiaaliturvaan rekisteröiminen, omatoimisen asioinnin opetteleminen). Korvausajan laskemisella on varmasti vaikutuksia myös kotoutumiskoulutuksiin, joiden määrä on jo nykyisellään riittämätön tarpeisiin nähden tai niiden aloittaminen viivästyy. Huomioitavaa on, että mikäli kotoutuja-asiakkaat eivät saa riittäviä, tarvitsemiaan kotoutumista ja työllistymistä edistäviä palveluita alkuvaiheessa, heidän palvelutarpeensa ja palveluiden järjestämisestä aiheutuvat kustannukset kasvavat.

Vaatimus siitä, että kotoutuja-asiakkaista tulee kahdessa tai kolmessa vuodessa omatoimisia, kielitaitoisia ja toimintakykyisiä työnhakijoita ja -tekijöitä vaatii aidosti vahvaa resurssointia kotoutumisajan palvelujärjestelmään ja vastaanottavaa yhteiskuntaa, joka palveluillaan tukee kotoutujia sopeutumaan Suomeen. Jo nykyinenkin kotoutumisaika on joidenkin kotoutujien kohdalla

riittämätön; kaikki kotoutujat eivät saavuta riittävää taitoa tai kykyä toimia uudessa ympäristössä määrätyn ajan puitteissa.

Tulkkauksen merkitys korostuu vahvasti erityisesti kotouttamisen alkuvaiheessa. Tulkkauskustannusten leikkaaminen johtaa väistämättä tilanteisiin, joissa ammattilaiset joutuvat arvioimaan tulkkauksen välttämättömyyttä. Jo hallintolaki määrittelee viranomaisen vastuun tässä; tulkkaus on järjestettävä asioissa, joissa maahan muuttanut ei osaa viranomaisyhteyksissä käytettävää kieltä. Erityisen tärkeää tämä on maahan muuttaneen velvollisuuksia ja oikeuksia koskeissa asioissa. Tulkkaustarpeen arviointi hallintolain kirjaukset huomioiden asettaa viranomaiset haastavaan tilanteeseen. Tähän liittyy myös väärinymmärryksistä johtuva virheellisten päätösten riski, joka haastaa niin asiakkaan kuin viranomaisenkin oikeusturvaa. Myös ei-virallisten tulkkiin käyttö tulee varmasti asiakkaiden osalta leikkausten myötä lisääntymään.

Maksu käyttämättä jääneen tapaamisen tulkkauskustannuksesta (32 a §)

Kotoutumisajalla olevat (erityisesti kiintiöpakolaiset) vasta harjoittelevat suomalaisessa yhteiskunnassa toimimista ja viranomaisasiointia. Käyttämättä jäävien tulkkauskustannusten perintä voisi olla perusteltua kotoutumisajan lopulla tai sen jälkeisellä ajalla, jolloin voidaan jo olettaa kotoutumistoimien vaikuttaneen ja asiakkailta olevan riittävä ymmärrys ja osaaminen asioiden hoidossa. Toisaalta tulee myös huomioida, että kyseessä ei varsinaisesti ole käyttämättä jäänyt palvelu, vaan keino, jonka avulla palvelu toteutuu hallintolain edellyttämällä tavalla.

Kohtuuttomuuden arviointi laskutuksessa voi viedä paljon aikaa, jos käytettävissä on työntekijän oma harkinta. Näiden perusteiden selvittäminen voi tuottaa enemmän kustannuksia, kun poissaoloja selvitetään jälkepäin tulkin kanssa. Miten kielitaidoton tai jopa kirjoitustaidoton aikuinen toimittaa itsenäisesti selvityksen asiasta? Käyttämättä jääneiden tulkkauskustannusten käsittely siirtynee toimeentulotuella harkittavaksi, joka lisää turhaan viranhaltijoiden harkintamenettelyä ja lisää toimeentulotukimenoja.

Alaikäisenä yksin tulleiden tuki (34, 69 §)

Sosiaalihuollon näkökulmasta palvelut on joka tapauksessa järjestettävä kaikille ilman ikärajoja, mikäli tarve niin vaatii. Kuitenkin erityisesti tämän asiakasryhmän kohdalla pysyvyyden merkitys on tärkeä ja luottamus voi pysyä yllä hyvinkin kevyellä tuella, mikäli tuttuutta työntekijöihin on. Tämän vuoksi ikärajan laskeminen ei tämän asiakasryhmän kohdalla ole kotoutumista tukevaa. Riskinä on, että mikäli kotoutujan tuki päättyy liian aikaisin, siirtyy palvelutarve muille palveluille kustannettavaksi. Erityisesti ennaltaehkäisevän työn mahdollisuudet heikentyvät olennaisesti ikärajan laskemisen myötä, jolloin korjaavien toimien kasvu on mahdollinen ja kustannukset näiden toimien osalta ovat ehkäiseviä toimia suuremmat.

Pakolaisten vastaanotto (44 §)

Kiintiöpakolaiset ovat erityisryhmä, jonka voi katsoa uuteen yhteiskuntaan asettuessa pääsääntöisesti olevan erityisen tuen tarpeessa. Työnjaon selkeyttäminen valtakunnallisesti kunnan ja hyvinvointialueen välillä on tärkeää. Kaupassa käynnin avustaminen on osa kiintiöpakolaisten kanssa tehtävää kuntien alkuvaiheen ohjaustyötä, eikä edellytä sosiaalihuollon erityisosaamista. Sama koskee asunoton kalustamista välttämättömiltä osin ennen kuntaan saapumista.

Tähän saakka kiintiöpakolaisten asuntoihin on hankittu välttämätön kalustus odotusajan kustannuksena, samalla tavalla kuin vuokra on maksettu asunnosta ennen maahantuloa. Tämän säilyttäminen ennallaan on perusteltua jo kotoutuja-asiakkaan oman vastuun ja valintamahdollisuuden mahdollistamiseksi. Harkinnanvaraisella toimeentulotuella on kuntaan tulon jälkeen avustettu kotoutujia niin, että tarpeelliseksi harkitut hankinnat on mahdollista tehdä itsenäisesti tai tarvittaessa tuetusti. Perustoimeentulotuki välttämättömiin elämisen kuluihin on haettu Kelalta jo ennen maahan saapumista.

Muut huomiot

Kotoutumissuunnitelmien kesto on jo nykyisellään yksilöllinen ja vaihtelee suuresti palvelutarpeen mukaan. Kokonaisuutena muutokset sisältävät riskin siitä, että vahvojen, varhaisen tuen palveluiden jäädessä vähemmälle, paikataan niitä kalliimmilla, korjaavilla palveluilla kotoutumisen päättyessä. Esityksessäkin mainittu riski maahanmuuttajien kotoutumisen ja työllistymisen heikentymisestä erityisesti alkuvaiheen kotoutustoimien heikentyessä, on todellinen.

Pärnänen Heli
Pohjois-Savon hyvinvointialue - Työikäisten sosiaalipalveluiden
palveluyksikköjohtaja